

Herredsfogeder i Thy og Vester-Han Herred indtil herredernes sammenlægning. Af CHR. HEILSKOV

HERREDSINDDELINGEN i Danmark menes opkommen paa folkevandringstiden. Herrederne havde vistnok oprindelig militær betydning, men blev efterhaanden retskredse for underretten paa landet. Dommerne i disse kredse kaldtes herredsfogeder (herredsdommere, tingholdere, tinghørere). De beskikkedes i ældre tider af lensmændene i de len, hvorunder de paagældende herreder hørte, men fra 1660 direkte af kongen. Herredsfogederne udvalgte blandt selvejerne eller blandt kronens bønder og skulde være "vederhæftige", det vil sige saaledes økonomisk situerede, at de kunde betale de bøder, de eventuelt kunde blive idømte for fejlagtige domme eller andre embedsforseelser. Iøvrigt forredes der af dem blot læse- og skrivekyndighed (hvad der jo i hine tider ikke var hvermands sag) samt kendskab til loven. Herredsfogederne var saa at sige altid bønder, sjældnere adelspersoner. De skulde (saavidt muligt) have fast bopæl i deres eget herred. Først efter enevælden begyndte man ogsaa at ansætte andre end bønder i herredsfogedstillingen, hvilket ikke altid var til held for standen. I 1680'erne besluttede regeringen at indskrænke herredsfogedernes antal ved at lægge herrederne sammen to og to (sjældnere tre) under én jurisdiktion.

Nogen samlet fortegnelse over herredsfogeder før enevælden har man hidtil ikke haft; derimod findes der i rigsarkivet en haandskreven fortegnelse af Jul. Bidstrup over retsbetjente i købstæderne og paa landet efter 1660 med angivelse af deres udnævnelse og undertiden andre oplysninger.

Naar der i efterfølgende personfortegnelse staar en parantes om et eller flere aarstal, betyder det, at vedkommende har været i embedet indenfor disse aar, men muligt baade før og efter den tid. I henvisningerne har jeg benyttet nogle forkortelser, af hvilke de vigtigste er følgende: Gl. d. D. = Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme; Jyd. Saml. = Samlinger til jydsk Historie og Topografi; K. B. = Kancelliets Brevbøger; L D = Langebeks Dip lomatarium (rigsark.); R. D. = Repertorium Diplomaticum. Danmarks Breve fra Middelalderen; Retsb. = Bidstrups Fortegnelse over Retsbetjente; Æ. d. A. = Ældre danske Archivregistraturer.

En tak til lærer Balle, Thorsted, for nogle navne og data til supplerer af listerne.

Vester-Han herred. (Aalborghus len).

Dette herred udgjorde i ældre tid ikke nogen selvstændig retskreds, men var en del af det oprindelige Han herred. Den vestlige del af dette, Hannæs, som omfatter hovedparten af det nuværende Vester-Han herred, havde dog sit eget ting, kaldet Næsbo fjerdingsting, med sine egne fogeder, der dog nok i visse forhold har været underordnede herredsfogederne i Han herred. Ifølge sidste udgave af Traps "Danmark" blev

Næsbo fjerdingsting nedlagt midt i det 16. aarhundrede, men maatte atter oprettes. Det synes dog ikke at have været nedlagt mere end nogle faa aartier, som det vil fremgaa af det følgende. ²⁶/₁₁ 1687 blev Næsbo fjerdingsting endelig nedlagt, og det samlede omraade blev delt i Øster- og Vester-Hanherred med fælles herredsfoged. Nedenfor anføres de fogeder til Næsbo ting, som forfatteren af denne artikel har fundet.

1439. *Røør Madsen* nævnes i en dom af ¹⁰/₁ 39 om gamle Nis Glob i Vesløgsgaard.¹⁾

1460. *Per Nielsen* i Langvad, Tømmerby sogn, udstedte ³/₅ 60 tingsvidne om nogle øksne.²⁾

(1465-70). *Therkil Persen* forekommer som herredsfoged i et tingsv. af ¹⁰/₅ 65 om en anklage for overfald. Han førte et bomærke i sit segl.³⁾ ²²/₁₀ 68 udstedte han tingsv. om nedbrydning af et hus i Vust, og ¹²/₅ 70 omtales han i et stokkenævn om en gaard i "Skyrdklitten".⁴⁾

Per Nielsen i Langvad optræder igen som herredsfoged i 1470 og 71, men det betyder muligvis kun, at han har været stedfortræder for herredsfogeden. Han udstedte ⁶/₁₀ 70 tingsv. om et hus i Tømmerby, og ³⁰/₃ 71 nævnes han i et tingv. om, at Vesløg, Øsløg og Arup mænd havde taget lyng og græs i Lild sogneklit. Han førte i seglfeltet bogstavet p.⁵⁾

1473. *Marthen Marthensen* nævnes i et brev af ¹⁷/₅ 73 om gods paa Klim mark.⁶⁾

(1479-85). *Morten Pedersen Due* kaldes herredsfoged i en dom fra Næsbo ting lørdag før Skt. Bartholomæi dag 1466 omhandlende ran og andre delsmal.⁷⁾ Men det er sandsynligt, at han da enten har været medhjælper i herredsfogedbestillingen eller været "sættedommer" (dvs.: fungeret i Herredsfogedens sted). Som herredsfoged har han siden ¹³/₃ 79 udstedt nogle tingsvidner, sidste gang ²²/₁ 85 om vold mod Maje Skammelsdatter.⁸⁾

1503. *Per Thomsen* omtales ²⁸/₈ 03 i et brev, hvori velbaarne mand Mouritz Nielsen bemyndiges til at være eftermaalsmand efter Thomas Volossz' død.⁹⁾

1537. *Nis Lauritsen* i Vust var "Fogitt til Neissbo Ting", da han nævnes i en kongens rettertings dom paa en lovhævd af 1537.¹⁰⁾ Samme aar fik han skøde af Per Michelsen, borger i Nykøbing, paa 3 agre jord paa Ejerslev mark.¹¹⁾ I 1545 var han imidlertid herredsfoged i Han herred, da der udgik kgl. aabent brev til ham og Niels

¹ R. D.

² R. D.

³ R. D.

⁴ L. D.

⁵ R. D.

⁶ L. D.

⁷ Danske Mag. VI. 127.

⁸ R. D.

⁹ R. D.

¹⁰ Gl. d. D. II, 7.

¹¹ Gl. d. D. II, s. 13.

Griis til Slettegaard om, at de, da de ikke i halsløsnings-registrene (ang. Grevens fejde) fandtes anført mellem de adelsmænd eller de bønder, der havde udgivet halsløsning, snarest skulde ”optinge” med de kgl. halsløsnings-kommissærer Peder Galt og Axel Juul, saafremt de ikke ønskede, at der skulde handles anderledes mod dem.¹²⁾

1547. *Christen Lauritsen* i Vust (muligvis broder til formanden) nævnes lørdag før ”Skt. Bartomis dag” 1547 i et vidne af Hannæs ting om græsning paa Tømmerby og Lild kirkegaarde.¹³⁾

1596. *Poul Christensen* i Vust, dommer til Hannæs ting (antagelig søn af form.), udstedte $\frac{3}{4}$ 96 tingsv. om herredsfoged i Han herred Rasmus Jensens skøde paa en Gaard i Vester Torup.¹⁴⁾

(1621-31) *Christen Christensen Galskyt* i Skadhav, Tømmerby sogn, nævnes i to tingsvidner fra 1621¹⁵⁾ og i et vidne fra Hannæs ting af $\frac{12}{3}$ 25 om en arvesag.¹⁶⁾ $\frac{19}{11}$ 31 dømte han i en sag mod Jacob Griis til Roelsgaard.¹⁷⁾

(1651-53). *Jens Andersen* i Vester Torup har udstedt tingsvidner 1651 og $\frac{23}{4}$ 53.¹⁸⁾

(1656-57). *Jørgen Christensen* i Vust nævnes som herredsfoged i nævnte aar.¹⁹⁾

Hillerslev herred.

Ørum len.

(sammenlagt med Hundborg herred $\frac{26}{11}$ 1687).

1458. *Per Skøth* nævnes som herredsfoged i et tingsvidne af $\frac{11}{4}$ 58 om en pengesum i fjerdingkirken.²⁰⁾

1514. *Henrik Nielsen* forekommer i et skøde af $\frac{11}{7}$ 14 paa en bondegaard i ”Hoo”²¹⁾ (Hov, Sennels sogn?)

1534. *Christen Eszben* nævnes i et vidne af $\frac{21}{4}$ 34 om Thisted bymænds fædrift i Hillerslev mark.²²⁾

1543. *Poul Poulsen* udstedte $\frac{8}{5}$ 43 tingsv. om, at Thisted mænd havde taget nogle sejl og ror ved Hoksør.²³⁾

1556. *Peder Frandsen* omtales i et tingsv. fra 1556, fremlagt paa Hillerslev-Hundborg herreders ting 1714.²⁴⁾

1610. *Mads Bodsen* i Sperring, Sjørring sogn, Hundborg Herred, udstedte 1610 tingsv. om øde gods i Ørum len.²⁵⁾

(1620-61). *Søren Jensen* i Kanstrup, Hillerslev sogn, nævnes i en række tingsvidner i tidsrummet $\frac{6}{5}$ 20²⁶⁾ - $\frac{24}{9}$ 39²⁷⁾. Endnu $\frac{5}{2}$ 61 har han udstedt tingsv.²⁸⁾ Han er aabenbart den Søren Jensen, over hvem og hustru der i 1910 under gulvet i Hillerslev kirke blev fundet to egetræs-gravrammer med følgende indskrifter: 1) *Anno 1943 den 4. Juni døde Salig LISPT* (dvs.: *Lisbeth*) *KVRTDATER Søren Jensens H.* (dvs.: *hustru*). (*Gud give hende en glædelig Opstandelse*) med alle Guds

VDVALDE. 2) *Anno 1667 Januar døde salig Søren Jensen som BVODE i KAMSTROP. Gud give Hannem en glædelig OPSTANDELSE med Alle Guds Udvalde Amen*²⁹⁾.

1666-85 *Jacob Ulf* blev udnævnt $\frac{23}{10}$ 66 og fik konfirmation paa bestallingen $\frac{5}{10}$ 70³⁰⁾.

1685-1700. *Emmiche Eriksen*, udn. $\frac{14}{2}$ 85, blev $\frac{26}{11}$ 87 tillige herredsfoged i Hundborg herred og $\frac{23}{3}$ 89 desuden byfoged i Thisted.³¹⁾ Han roses af landsdommerne for sin skikkelighed og gode forstand.³²⁾

Hundborg herred.

Ørum len.

(Sammenlagt med Hillerslev herred $\frac{26}{11}$ 1687).

1455. *Valstorp* . . . , ”kongens foged paa Hundborg herredsting”, omtales i et aabent brev af $\frac{10}{7}$ 75 om en mølle ved Dragsbæk.³³⁾

1536. *Knud Bund* i ”Houffre” nævnes $\frac{18}{9}$ 36 i en sognestævning af 24 mænd vedrørende anlæget af en købstad ved Hoksør.³⁴⁾

1588. *Christen Nelsen* i Skaarup, Sjørring sogn, udstedte 1588 tingsv., fremlagt paa herredstinget 1704.³⁵⁾

1604. *Mads Bodsen* i Sperringgaard, Sjørring sogn, fik $\frac{26}{5}$ 04 bevilling paa at maatte beholde den gaard, han boede i, kvit og frit, saalænge han er herredsfoged.³⁶⁾ 1610 nævnes han ogsaa som foged i Hillerslev herred (se dér).

1620. *Christen Nielsen* i Klostergaard, Vang sogn, omtales som herredsfoged i en landstingsdom 1620.³⁷⁾

(1624-40). *Niels Sperring* i Sperring er uden tvivl den herredsfoged *Niels Ibsen* sammesteds, der udstedte tingsvidner fra $\frac{20}{9}$ 1624 til 1640.³⁸⁾ En søn af ham var Christopher Nielsen Sperring, sognepræst til Hvidbjerg og Lyngs fra 1665, død 1674, gift med formandens enke Lisbeth Peder. Nørkjær.³⁹⁾ En anden søn er student Jacob Nielsen Sperrind, død i Nørhaa 1687, 48 Aar.

(1668)-80. *Lange Olufsen* fik bestallingen konfirmeret $\frac{4}{5}$ 68 og var tillige byskriver i Thisted.⁴⁰⁾

1680-87. *Jens Lauritsen*, udn. $\frac{7}{2}$ 80, tillige byskriver i Thisted, afskediget 1687.⁴¹⁾ Han omtales som udygtig.⁴²⁾

Hassing herred.

Ørum len.

(Sammenlagt med Refs Herred $\frac{22}{11}$ 1687).

(1467-69). *Michel Skrædder* forekommer i et tingsv. af $\frac{9}{7}$ 67 om en lovhævd af hr. Eskild Nielsen til Lyngholm paa gods i Hassing herred samt i et dito af $\frac{24}{8}$ 69 om to agre ved Spongberg.⁴³⁾

1478. *Jens Olufsen* i Hørdum havde i væрге et bol, som Bo Høg 1478 skødede til Dueholm Kloster.⁴⁴⁾

¹² Danske Mag. 4. r. I, 113.

¹³ Jyd. Saml. 2. r. II, 23.

¹⁴ Klitgaard: Kjørlulfske Studier s. 55.

¹⁵ Bilag til Aalborghus lens regnskab.

¹⁶ Klitgaard: Kjørlulfske Studier s. 55.

¹⁷ Hist. Aarb. for Thisted Amt VII, 247.

¹⁸ Bilag til Aalborghus lens regnskab.

¹⁹ Bilag til Aalborghus lens regnskab.

²⁰ L. D.

²¹ L. D.

²² L. D.

²³ L. D.

²⁴ Hillerslev-Hundborg herreders tingbog 1714 fol. 145.

²⁵ Bilag til Ørum lens regnskaber.

²⁶ Landstingsdombog 1621 a fol. 282 b.

²⁷ Bilag til Ørum lens regnskaber.

²⁸ Bilag til Ørum lens regnskaber.

²⁹ Hist Aarb. f. Thisted Amt 1912 s. 12.

³⁰ Retsb.

³¹ Retsb.

³² Jyd. Saml. 5. r. II, 187.

³³ L. D.

³⁴ L. D.

³⁵ Hillerslev Hundborg Herreders Tingbog 1. juli 1764.

³⁶ K. B.

³⁷ Landstingsdombog 1620 a fol. 129 b.

³⁸ Bilag til Ørum lens regnskaber og landstingsdombog 1640 a fol. b.

³⁹ Wiberg: Præstehist. I, 710.

⁴⁰ Retsb.

⁴¹ Retsb.

⁴² Jyd. Saml. 5. r. II, 187.

⁴³ L. D.

⁴⁴ Æ. d. A III, 187.

1500. *Christen Bunder* var herredsfoged ^{23/7} 1500, da han udstedte tingsv. om Hvidbjerg mølle.⁴⁵⁾

1502. *Nis Christensen* i Skjoldborg udstedte ^{21/7} 02 tingsv. om Sønderhaa præstegaard.⁴⁶⁾

1536. *Nis Jeppesen* i Hassing nævnes i et vidne af ^{21/9} 36 om, at Thisted er bedre beliggende til købstad end Hoksør.⁴⁷⁾

(1548-56). *Knud Madsen* i Brogaard, Bedsted sogn, omtales i et stokkenævn af ^{18/11} 48 om Thisted bys privilegier og i et brev af ^{19/11} 56 om kornhandel.⁴⁸⁾

(1603-10). *Peder Thomsen* i Hørdum blev ^{27/6} 03 fritaget for at svare landgilde samt for ægt, arbejde og anden tyng af den gaard, han boede i, saalænge han er herredsfoged⁴⁹⁾ ^{31/5} 08 blev han stevnet til kongens retterting som vidne i en sag om et brev, i hvilken sag han havde dømt. Herredsfogedens dom blev kendt ved magt.⁵⁰⁾ 1610 udstedte han tingsv. om øde gods i Ørum len.⁵¹⁾

(1631-37). *Eske Jensen* i Skyum udgav tingsvidner ^{25/8} 31 og ^{3/9} 39.⁵²⁾ I 1631 skulde han tilligemed 4 andre mænd gøre udlæg hos bønder under Vestervig kloster for restancer paa landgilde.⁵³⁾

(1666-70). *Poul Christensen Reesen* fik bestillingen konfirmeret ^{9/5} 66 og ^{22/9} 70. Han var tillige birkefoged i Skyum birk.⁵⁴⁾

(1672)-87. *Christen Madsen Blander* blev udn. ^{22/4} 82, I følge missive af ^{16/9} samme aar skulde Villads Poulsen Koustrup tilbagegive sit bestallingsbrev, da Chr. M. Blander forhen var bestilt og antaget.⁵⁵⁾ Han var i øvrigt "af lige saa liden conduite som vederhæftighed til dommers embede."⁵⁶⁾ Afsked 1687.

Refs herred.

Ørum len.

(Sammenlagt med Hassing herred ^{22/11} 1687).

1467. *Per Knudsen* kundgjorde tilligemed ridder Eskild Nielsen i Lyngholm og væbnerne Iver Munk og

Iver Eriksen sønd. efter jomfru Marias fødsel 1467 et brev om, at Anders Persen, sognepræst i Boddum, fik tingsv. om lovhævd paa en gaard i Tvolm.⁵⁷⁾

1512. *Krabbe Fincke* omtales i en lovhævd af 1512 paa jordegods til Boddum kald.⁵⁸⁾

1537. N. N. Denne unævnte herredsfoged var tilligemed provst Svend i Vestervig kloster og 18 agtede herredsmænd tilstede paa kongens retterting paa Vestervig kloster 1537, hvor de vidnede, at Oluf Dus (Dutz) var indkommen paa Refs herredsting og havde bedt fogeden og menige almue, som der var forsamlet, at de skulde splitte tinget "i djævle navn" og følge ham til Vestervig kloster og der nedlægge provst Svend og det "udædings" folk, som han havde hos sig, og havde Oluf Dus derpaa straks ladet læse et brev fra skipper Clement, som indeholdt, "at hvilke som ikke vilde følge ham, skulde hænges i en galge."⁵⁹⁾

1550. *Anders Christensen* udstedte 1550 et tingsv. om mensalgods til Boddum sognekald.⁶⁰⁾

(1595-1610). *Mads Christensen* i Østergaard (maaske Søndbjerg sogn) var herredsfoged, da han ^{6/9} 95 kundgjorde et tingsv. om kongetienden af Hurup.⁶¹⁾ Han nævnes endnu 1610 i et dito om øde gods i lenet.⁶²⁾

1631. *Peder Iversen* i Sindrup, Ydby sogn, udgav tingsv. 1631.⁶³⁾

1637. *Peder Schiøtt* i Smørupgaard (vistnok Hvidbjerg sogn, Thyholm) nævnes i et tingsv. af ^{22/4} 37.⁶⁴⁾

1665-70. *Mads Mogensen Lemvig*, udn. ^{13/10} 65 og konf. ^{24/10} 70,⁶⁵⁾ søn af Mogens Boelesen Snedicher og Kirsten Madsdatter i Lemvig.⁶⁶⁾ Han skal være bleven dømt fra sin fred paa grund af et drab.⁶⁷⁾

1670-87. *Knud Lauritsen*, udn. ^{5/11} 70, afskediget 1687.⁶⁸⁾

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1947, side 13-20)

⁴⁵ R. D.

⁴⁶ R. D.

⁴⁷ L. D.

⁴⁸ L. D.

⁴⁹ K. B.

⁵⁰ Secher: Kongens Rettertings Domme.

⁵¹ Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁵² Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁵³ Hist. Aarb. f. Thisted Amt IX, 391.

⁵⁴ Retsb.

⁵⁵ Retsb.

⁵⁶ Jyd. Saml. 5. r. II, 188.

⁵⁷ Dueholms Dipl. s. 86.

⁵⁸ Ny kirkehist. Saml. II, 534.

⁵⁹ Gl. d. D. II, 4-6.

⁶⁰ Ny kirkehist. Saml. II, 539.

⁶¹ Jyd. Saml. 2. r. III, 266.

⁶² Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁶³ Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁶⁴ Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁶⁵ Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁶⁶ Lemvig Justitsprotokol 17de/18, fol. 303 b.

⁶⁷ Bilag til Ørum lens regnskaber.

⁶⁸ Bilag til Ørum lens regnskaber.